

nych kontextov vyabstrahovať jeho význam ako „dejavý príznak“, jednoduchšie oznámenie: „čosi sa deje“. V nasledujúcich mesiacoch pribudli k starým, pohybovým reakciám na výzvy rečové sprievody (k otázke: „kde je?“ — *d'e, dze*, so stúpanou melódiou; k zákazu „nie, nechaj, no-no-no!“ — *n-n-n*, neskôr *no-no-no* veľkou intenzitou a k výzve: „*ideme búvať*“ — *há-á-á*, vždy v rovnakej intonácii). Nové výzvy sprevádzané rečou vznikli až v 13. mesiaci („*ideme pá-pá*“ — *pá-pá*; „*horúce, páli*“ — *pa*, slabou intenzitou hlasu, temer šeptom; „*kde je lampa?*“ — *pa*, za sprievodu gesta; „*čo si robila do plienky?*“ — *pú*). Sumár zmysluplných výpovedí tak koncom 13. mesiaca obsahoval 10 slov (50 % jednoslabičných: *d'e, ná, pa* — šeptom, *pa* — s ostrým začiatkom a väčšou intenzitou, *pú* — s klesavou intonáciou, mľaskavý zvuk perami znamenajúci „jedlo“, „jesť“; 50 % zdvojených dvojslabičných a trojslabičných slov: *n-n-n, há-á-á, ch-ch, ha-ha, pá-pá*).

Popri odbornej literatúre aj náš výskum ukazuje, že v období začiatkov porozumenia reči má zvuková modulácia hlasu významné zastúpenie v komunikácii dieťaťa a tak v porozumení, ako aj v napodobňovaní predstihuje segmentálny systém jazyka (porov. Damborská, Ohnesorg, Sovák a i.) Rozhodujúce miesto tu má i podľa našich zistení melódia a rytmus. Dominujúce postavenie rytmu zdôvodňujú vedci sluchovými vnemami jedinca v prenatálnom období vývinu (tlkot matkinho srdca, chôdza).

Analýza desiatich nami zaznamenaných zmysluplných výpovedí 13-mesačného dieťaťa ukazuje, že suprasegmenty kvalitatívne rozličnej modulácie hlasu a ich súčinnosť tu majú zásadnú dištingtívnu funkciu. 1.) V „slovách“ *há-á-á* (vlnivou melódiou a antikadenčným ukončením vo význame: *ideme spať, chcem spať*) a *ha-ha* (s rázom na začiatku oboch slabík vo význame: *hav-hav*) stojí kvantita, trojdobý rytmus a stúpavá melódia oproti neprítomnosti kvantity, dvojdobému rytmu a klesavej melódii. 2.) V „slovách“ *pa* (suprasegmentálne bezpríznakovom vo význame *lampa*), *pa* (slabou intenzitou hlasu, šeptom vo význame *páli*) a *pá-pá/pá* stojí modulačná neutrálnosť oproti slabej intenzite hlasu na jednej strane a oproti kvantitatívne, niekedy aj rytmicky príznakovému „slovu“ na strane druhej. To znamená, že päť prvých zmysluplných výpovedí vytvorilo dieťa kombináciou len troch segmentov reči (foném: [h], [p], [a] so štyrmi suprasegmentmi (melódiou, intenzitou hlasu, kvantitou a rytmom), ktoré reprezentujú celú kvalitatívnu škálu suprasegmentálnych javov využitých slovenským jazykovým systémom, tónovú, silovú i časovú moduláciu reči. Toto prekvapujúce zistenie nás vedie k úvahám o nedocenenosti suprasegmentálnej roviny v ľudskej komunikácii na báze zvuku. Lebo, ako ukazujú psychologické výskumy, „ľudské dorozumievanie používa dve cesty; prvou prechádza verbálna komunikácia, ktorá je špecificky ľudskou charakteristikou (ľavá hemisféra), druhou sú odovzdané prozodicko-jazykové a iné prvky neverbálnej komunikácie, ktoré má človek

doteraz spoločné so zvieratmi; je to vývinovo starší typ dorozumievania (pravá hemisféra)“ (Drvota, 1979, s. 306). V súvislosti s tým sa zdá, že hlbšie súvislosti fungovania suprasegmentov v ľudskej komunikácii by mohla osvetliť genéza využívania komunikačných kanálov u nižších živočíchov a človeka, ktorej paralelu (cez kanál chemický, dotykový, zvukový, optický, ba až mimozmyslový) možno sledovať aj na vývine komunikačných schopností ľudského jedinca. K tomuto problému, ktorý si vyžaduje viac miesta, sa v našich úvahách mienime vrátiť na inom mieste.

NAJFREKVENTOVANEJŠIE KOMBINÁCIE FONÉM U POZOROVANÝCH DETÍ

stav činnosť, (mesiac prvého prejavu), kombinácia foném	
spokojnosť (6)	<i>bl'a-bl'a, ba-ba, pa-pa, ne-ebe-be, pe-pe, adladla, d'e, t'e, ňe, d'i, t'i, ňi, d'a, t', d', va-va</i>
- pri hre (6)	<i>edze, na-na, aj-aj, a-ja-jaj, ehe, ne-ne, ja-pa, ka-ka, mem, ba-ba, je-de-u, be-be, de-de, a-e, a'ta-t'e-t'e, e-bede-je, ke-ke, pa-ku-ke, kakope, bapepa, t'apaje, papapu, n-hoja, da-p-ňe, ka-ku, ekeka, ba-ba-m, m, me-ma, ta-p-ň, pajepú, p-a, papoje, a-e-e, gabotate, ba-pe, p-je</i>
- spev (7)	<i>auaaua, a a, ááá</i> (so zmenami výšky)
radosť (7)	<i>ú, na-é, e-jej, e-e, ta-ta, ba-ba, ch, he-je</i>
nespokojnosť	<i>hm-hm, ehe-hé-e, men-men, i-je-ije, de-de-d-d-e,</i>
nevôľa	<i>ma-ma, pa-pa, ba-ba, maba-babba, n, bu-mama, ne-</i>
nesúhlas (6)	<i>nen, tap-si-je-da, ta-tin-tin, n-d, jo-pe-ňe, ta-ta-tn</i>
bolesť (12)	<i>au</i>
žiaľ (7)	<i>ma-ma-ma-ma</i>
snaha nadviazať kontakt (7)	<i>tanap-tap-tap, ng-ng, kuk, kej-kek, tej-tej, gumebeba, ma-ba-me, ene, a-na, bua-ba, a-ja-va-ja-d'i-ňej, tap-tpvej, ta-pnoje, ja-j-d-van, a-va-va-ja</i>